

Aras de los Olmos, een starparty in het verre Spanje

(door Jan van Gastel)

De uitnodiging

In december 2009 werd ik door Berthold Hamburger die helemaal in het uiterste Westelijke puntje woont van Noord-Spanje, niet ver van de bedevaartplaats Santiago de Compostella, opmerkzaam gemaakt op de in augustus 2010 te houden starparty (RETA¹) in het Spaanse Aras de los Olmos, een kilometer of 90 ten Noordoosten van Valencia. Toen ik zei wel interesse te hebben meldde hij dat op de Spaanse ATM yahoogroup en kort daarna werd ik door de organisator, Joanma Bullon, uitgenodigd om een praatje te houden over een door mijzelf te bepalen ATM onderwerp. De lezing zouden plaats vinden in het kader van de 10de verjaardag van de jaarlijkse Spaanse ATM-conferentie. Mij werd toen ook verteld dat Mel Bartels zou worden uitgenodigd voor het houden van een lezing. Voor mij een extra argument om ja te zeggen, want Mel Bartels was al jaren dé ATM-er die ik erg graag wilde ontmoeten. Ik besloot niet voor een specialistisch onderwerp te kiezen voor mijn lezing, maar voor een verhaal over 'ATM in the Netherlands', toegespitst op aangestuurde Dobsons, waarbij tevens aandacht zou worden besteed aan Sterrenwacht Almere en over compacte reisdobsons, waarin vooral het Nederlandse Astroforum aan bod zou komen. Evenals Mel Bartels zou ik de lezing in het Engels houden.

Foto 1: je zag er uitgestrekte zonnebloemvelden....die terugkeken....

De reis erheen

Op zondag 1 augustus om 4 uur 's ochtends was het zover: ik startte de bekende volgepropte

¹ Reunión de Telescopios de Aficionados

ondertussen qua kilometerstand hoogbejaarde Opel Combo en we vertrokken. RETA zou beginnen op donderdag 5 augustus en anders dan we gewend zijn, waren we niet van plan de deze keer bijna 2000 kilometer in een keer te rijden. We wilden het rustig aan doen en de eerste rit voerde ons naar een camping in Mortagne sur Gironde, nabij het grootste estuarium van Europa, het Gironde estuarium in Frankrijk. De vlakheid van het landschap daar deed enigszins aan Nederland denken. Alleen zag je daar geen koolzaadvelden, maar uitgestrekte zonnebloemvelden. Omdat ze daar tijd over hebben (denk ik) hadden ze gezichtjes op de zonnebloemen gemaakt, wat leuk was om te zien, maar ook wel wat macaber aandeed. We stonden daar op een boerderijcamping.

Na enkele dagen vertrokken we weer, op weg naar een camping in de Spaanse plaats Albarracin, ongeveer 80 kilometer van ons einddoel Aras de los Olmos. We wilden daar namelijk fit aankomen om de donderdagavond al gelijk te kunnen waarnemen. Het was een oude camping met flinke bomen, zodat we de hele dag lekker in de schaduw konden verblijven. Donderdagochtend om een uur of 11 vertrokken we naar Aras de los Olmos. De ongeveer 80 kilometer was toch nog bijna twee uur rijden door de bochtige, vaak steile weggetjes. Normaal kruipt het temperatuurmeterdje van mijn auto dan richting het rood, maar het meterdje had onderweg de geest gegeven, dus hoefde ik me geen zorgen te maken.

De ontmoeting

Rond een uur of een kwamen we bij het hotel aan. Het zag er prima uit en de kamer was ruim.

Foto 2: van links naar rechts: Barb, Debbie, Jan, Mel.

Toen ik, zo rond een uur of twee, even buiten rond liep hoorde ik iemand in het Engels zeggen “this must be Jan’s car”. Het bleek Berthold Hamburger te zijn, mijn contactpersoon in Spanje, die behalve door zijn eigen echtgenote (Debbie) vergezeld werd door Mel Bartels en zijn vrouw Barb Bajec. Mijn Nederlandse kentekenplaat had mijn aanwezigheid verraden. Mel Bartels was ruim een halve week eerder naar Berthold’s huis gevlogen (met het vliegtuig, niet op eigen kracht) en Berthold had hem en zijn vrouw een rondleiding door Spanje gegeven. Mel Bartels bleek een tamelijk bescheiden, vriendelijke man te zijn, met veel gevoel voor humor en een zeer grote theoretische en praktische deskundigheid op het gebied van telescoopdesign.

De waarneemachten

De eerste van de drie nachten was het helder. Ik wilde de telescoop graag bij daglicht opzetten, maar in Spanje wordt dermate laat en langdurig gedineerd dat het er niet van kwam. In het donker was ik wat gehaast, waardoor ik mijn go-to fout initialiseerde en met mijn collimatie de fout in ging. Maar goed, dat was allemaal te herstellen.

Foto 3: de 61 cm f/5 Dobson

Van waarnemen kwam evengoed niet veel, omdat er erg veel belangstelling was voor mijn telescoop en ik kwam niet verder dan het aan anderen laten zien van wat bekende Messiers. Ook de telescoop van Marijke trok flink wat bezoekers. De tweede dag was het helaas bewolkt, maar de derde en laatste nacht was het weer helder. Ik heb toen de zaak bij daglicht opgebouwd, met de bedoeling ook zelf wat te gaan waarnemen. Maar wederom heb ik me moeten beperken tot het laten zien van showpieces en tot praten over telescopen. Ik vond dat overigens helemaal niet erg. Het enige waargenomen object dat nieuw voor mij was, was *Barnard’s galaxy* in Sagittarius. Die stond al lang op mijn verlanglijstje, maar het was er nog

nooit van gekomen. In Aras de los Olmos, op 39° 55' Noorderbreedte, stond dat object nog zo'n 5 graden hoger dan in Pradines en was door mijn 50 cm heel goed te zien.

En was het er donker?

In totaal heb ik, gedurende die twee heldere nachten, een keer of acht de donkerte gemeten. De SQM kwam tot zo'n 21.3. Niet heel hoog, maar toch best goed. Tijdens het meten vroeg ik Mel Bartels hoe donker het is op de Oregon starparty, waar hij het weekend na terugkeer uit Spanje heen zou gaan. Daar bleken ze gewoonlijk zo'n 21.9 te meten. Er zijn daar waarnemers, aldus Mel, die bij 21.7 serieus overwogen om die avond maar vroeg naar bed te gaan. Probleem met waarnemen was niet alleen de drukte bij de telescoop, maar vooral de regelmatig het terrein op- of afrijdende auto's met licht aan en de witte lampen en groene lasers. Op dat soort dingen staat - aldus Mel Bartels - in de VS op starparty's zowat de doodstraf als je serieuze waarnemers hun gang zou laten gaan. Minimaal wordt je door de organisatie vriendelijk verzocht de volgende dag maar te vertrekken en wordt je meegedeeld dat je terugkeer het jaar erop niet gewenst is. Volgend jaar worden ook in Spanje de regels aangescherpt, aldus de hoofdorganisator voor 2011.

foto 4: een 40 cm Dobson

De telescopen

De ongeveer 100 bezoekers hadden natuurlijk zelf ook telescopen meegenomen. Een flink aantal Dobsons of variaties daarop, SCT's en refractors, waaronder een 120 mm Astrofysics. Een prachtig apparaat. De eigenaar had een aantal Ethos oculairen, waarvan ik een deel van de avond de 17 mm gebruikt heb. Mooie beelden! De grootste telescoop was een 61 cm f/4.5 Dobson. Een mooi gebouwd apparaat. Wat jammer was, was dat hij zijn collimatie niet goed

hield. Er zal dus nog wat aan gesleuteld moeten worden. Maar, om er nog een uitspraak van Mel Bartels tegenaan te gooien, elke zelfbouw telescoop is een 'work in progress'. En dat is natuurlijk zo, kan ik op grond van eigen ervaring bevestigen. Er valt altijd wel iets te verbeteren en als dat niet zo is begin je gewoon helemaal opnieuw te designen.

De lezingen

Van de lezingen heb ik eigenlijk alleen de twee van Mel Bartels kunnen volgen, omdat die in het Engels waren. Van de in de Spaanse taal gehouden lezingen verstond ik helemaal niets. Na een tijdje is het dan niet echt leuk meer. Mel Bartels had een theoretisch, erg interessant verhaal over telescoopdesign en presenteerde daarin ook zijn nieuwste telescoopontwerp 'Symmetry'. Ook had hij een lezing over het slijpen van $f/3$ spiegels. Hij werkt wat anders dan de meeste spiegelslijpers. Zo gebruikt hij oversized pekmatten, enkele centimeters groter in diameter dan de spiegel. Hij krijgt daar zeer gladde oppervlakken mee en nooit een turned edge. Ook maakt hij geen 'kanalen' in zijn pekmatten, maar 'microfacet' ze alleen door er in verschillende richtingen onder koud stromend water met een mes overheen te gaan. Om de twee uur moet dat dan opnieuw, maar het is maar enkele minuten werk.

Foto 5: Mel Bartels' telescoopdesign 'Symmetry' (bron: lezing Mel Bartels, Aras de Los Olmos, 2010)

Mijn verhaal ging, zoals eerder vermeld, over ATM in Nederland, met aandacht voor Sterrenwacht Almere en het Astroforum als belangrijke 'fora' voor ATM activiteit en toegespitst op de bouw van aangestuurde Dobsons en compacte reistelescopen. Alles bij elkaar geeft dat een mooi voorbeeld van designopties en van de manier waarop ATM-ers hier te lande in praktische zin bepaalde vraagstukken (vangspiegelophanging, trussbevestiging, motorophangingen, reducties, etc.) oplossen. Het verhaal viel erg in de smaak. De meeste belangstelling ging, afgaande op vragen na afloop en later op de avond, naar 'wire spiders' en 'stringtelescopen'. Men was onder de indruk hoeveel er in Nederland wordt gebouwd. Mel Bartels zag dit als bevestiging van zijn 'theorie' over het verband tussen

foto 6: 3-assige Newton van Tracy Wilson (bron: lezing Mel Bartels, Aras de los Olmos, 2010)

de kwaliteit van het weer en de hoeveelheid bouwactiviteiten. De discussie over wire spiders kreeg nog een vervolg op de laatste waarneemavond. Nogal wat mensen bleken van mening dat een wire spider niet goed kan zijn en vooral nooit sterk genoeg, om een zware vangspiegel zodanig vast te houden dat een telescoop zijn collimatie houdt als je bij verandering in altitude. Verder verbaasde men zich erover dat er maar zo weinig spanning op de draden hoeft te staan. Ik heb uitgelegd, dat (volgens een berekening van Arjen te Marvelde) de spanning van de draden uit de vergelijking verdwijnt als je de door een bepaalde uigeoefende kracht op de vangspiegel veroorzaakte verplaatsing, wiskundig berekent. Dat impliceert, dat de draden alleen maar 'licht aangespannen' hoeven te staan, maar dat nog strakker niets meer uitmaakt. Uiteindelijk ging een Spaanse voorstander van wire spiders met een laser alle grote telescopen langs om te kijken of die hun collimatie hielden. Als laatste kwam hij bij mij, om te kijken of mijn 50 cm met wire spider zijn collimatie hield. En dat deed hij en wel als enige grote telescoop op het hele veld. Leuk voor mij uiteraard, maar vooral een mooie ondersteuning van de functionele kwaliteit van wire spiders, zelfs met een zware vangspiegel. De man (hoofdorganisator van de RETA in 2011 in Toledo) vroeg of hij er de andere dag een video van kon maken, maar dat is er niet meer van gekomen.

De terugreis

foto 7: beminde parochianen....

Maandagochtend vertrokken we weer naar Zuid Frankrijk. We hadden daar een boerderijcamping op het oog, maar die zat helaas vol. We zijn toen naar elders uitgeweken en hebben nog op twee campings gestaan voordat we terug noordwaarts reden. Wandelend op zoek naar een internetcafé, vonden we een mooi oud kerkje. Weliswaar zonder internet, maar met een prachtige preekstoel, die ik niet onbenut kon laten.

Starnights

Op vrijdag vertrokken we weer noordwaarts, omdat we hadden besloten dat we ook Starnights nabij het Vlaamse Ieper nog wilden meepikken. Daar ontmoetten we oude bekenden met wie we in ons eigen vertrouwde taaltje konden bijpraten. We konden daar ook de nieuwe 68 cm altazimut telescoop bewonderen. Een jaar of 20 geleden (er was een verhaal over de geschiedenis) zijn ze daar aan begonnen. Uiteindelijk hebben ze geld bij elkaar gekregen om de spiegel te laten afwerken door Danny Cardoen en om in Duitsland een prachtige (vork)montering op de kop te tikken. Een half vergeten prototype dat ze voor een zacht prijsje, gemoderniseerd met onder andere nieuwe elektronica, konden overnemen. De 1500 kilo wegende telescoop ziet er prachtig uit en is vanuit een controlekamer, na ijking op slechts één ster, aan te sturen. Het enorme dak is binnen de minuut volledig afschuifbaar. De volg- en go-to nauwkeurigheid ligt op boogsecondenniveau. De field-derotator van de enorme focuser werkt nog niet perfect, maar dat is slechts een kwestie van tijd.

Foto 8: de 68 cm telescoop in de sterrenwacht van 'Astrolab Iris', in Zillebeke, België.

Op de zaterdag heb ik, zoals gewoonlijk nog wat Dobsons gecollimeerd en hebben we nog enkele interessante lezingen gevolgd, onder andere over experimenten met de SQM, over de Mesu-mount –waar er een van aanwezig was met vier telescopen eraan, waaronder een 30 cm

f/5 Newton – en over het waarnemen van de hele Herschell 400 lijst. Om een uur of half zes vertrokken we huiswaarts voor de laatste etappe van 280 kilometer, een eitje dus. We kijken terug op een zeer actieve en afwisselende vakantie, waarin we veel nieuwe contacten hebben opgedaan. En RETA ziet ons zeker nog weleens terug.